

TŐZSÉR ANETT

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR FELSŐOKTATÁSI TÉR KIHÍVÁSAI ÉS POTENCIÁLJA, DÖNTÉSHOZÓI INTERJÚKON KERESZTÜL (4. RÉSZ)

A VAJDASÁGI MAGYAR FELSŐOKTATÁS HELYZETE

2011-ben a Vajdaság lakosságának nemzetiségi megoszlásában a magyarok részaránya 13 százalék, a becslült számuk 251 136 fő volt. A 2002-es népszámlálás óta a magyarok részaránya nagyobb mértékben csökkent a Vajdaságban, mint a szerb lakosság aránya. 2002-ben a Vajdaság lakosságának nemzetiségi megoszlásában a magyarok részaránya 14,28%, becslült számuk 270.000 fő volt (Municipalities and regions of the Republic of Serbia, 2012). A Vajdaságban a magyarság létszámfogyása szorosan összefügg a gazdasági és szociális körülményekkel. Az oktatásban is az óvodai létszámcsökkenés (kb. 5%) előrevetíti az általános iskolai diák- és tagozatlétszám csökkenését, majd később pedig a középiskolai létszám- és tagozatcsökkenést (Magyar Nemzeti Tanács Oktatásfejlesztési Stratégiája, 2016–2020).

A szerb felsőoktatási törvény korlátozó erejű, mert nem engedi az átjárhatóságot az akadémiai és a szakoktatás között. Amikor a hallgatók befejezik a szakfőiskolákon a BA vagy MA képzést, nem tudnak az akadémi-

ai MA- vagy PhD-képzésre beiratkozni. Szerbiában tehát nem lehet továbbtanulni a szakfőiskolákról, viszont ha ezek a hallgatók elmennek Magyarországra, Ausztriába, Horvátországba, ott gond nélkül továbbtanulnak, és elvégzik az MA-t, később pedig a PhD-t.

Az egyik szakértő elmondása szerint a tartományban a magyar súlyú területeken nem valósult meg a *felsőoktatás decentralizációja*, egyetlenegy „szuper egyetem” van, az újvidéki. Szükséges lenne tehát, hogy Vajdaságban regionalizálják a felsőoktatást. Évekkel korábban felmerült az igény egy szabadkai magyar vagy multietnikus egyetem alapítására, amelyet a megkérdezett szakértő szerint újra kellene gondolni.

A felsőoktatás *finanszírozása* Szerbiában eddig is több különböző forrásból történt. Érvényes ez a magyar nyelvű felsőoktatásra is. A legfontosabb forrás a szerb, illetve a magyar államtól kapott költségvetési támogatás. A legnagyobb kiadást a bérek jelentik, ennek nagy részét a szerb állam biztosítja, ám az eszközfejlesztést és részben az ingatlanok felújítását főként a magyarországi finanszírozásból tudják

megvalósítani. A stabil működtetéshez a finanszírozásba be kellene vonni az akadémiai forrásokat, a nemzetközi alapítványokat és az ösztöndíj-pályázatokat is, valamint segítséget jelenthet a nemzetközi projektekben való részvétel is. Jelenleg a felsőoktatás állami finanszírozásának prioritásai nem megfelelőek, ezért van folyamatban a felsőoktatási intézmények finanszírozásának törvénytervezetbeli kidolgozása. Jelenleg az állami finanszírozásnak az a része hiányzik, amelyik az infrastruktúra-fejlesztésre irányul. A szerbiai felsőoktatásban tradicionálisan erős önállósággal rendelkeznek a karok. Ők továbbra is ezt az irányt kívánják megtartani, miközben nagy a nyomás abban az irányban, hogy minden kar a saját önálló jövedelmének kb. 20 százalékát adja be az egyetemi közös büdzsébe.

A *hallgatók számának* a csökkenése egész Szerbiára jellemző. Jelenleg kétezer otthon tanuló magyar egyetemista hallgatójuk van és ugyanennyi külföldön tanul. A diploma megszerzését követően a többségük, mintegy 60 százalékuk Magyarországon telepedik le. A magyarországi felsőoktatási in-

tézményekben tanuló szerbiai/vajdasági magyar hallgatók száma jelentős. Visszatérésük, szerbiai elhelyezkedésük nehézkes és problémás, a magyarországi vagy más külföldi diploma megszerzésével kevesen térnek haza. Néhány százan (az anyaországban tanulók mintegy 20 százaléka) lehetnek azok, akik hazamennének, ha megfelelő munkát kínálnának nekik. A potenciális migrációs veszteség tehát nagy, különösen az országhatárhoz közel lakók körében. A két évtizede tartó tanulási célú mozgás emigrációs csatornát jelent. 2010-ben Magyarországon a felsőoktatási intézményekben 1385 szerbiai állampolgárságú hallgató tanult, ami 2013-ra 2161 hallgatóra emelkedett. Többségük Magyarországon vagy az EU más államaiban telepedett le.

A Vajdaságban még mindig a kívántnál alacsonyabb a felsőfokú végzettséggel rendelkező magyar fiatalok aránya. A magyarok részaránya a teljes hallgatói létszámban alig haladja meg az 5–6 százalékot, ami kevés a magyarság 10 százalékos, vajdasági népességen belüli részarányához mérten (GÁBRITY MOLNÁR, 2015). Ennek oka az önálló magyar felsőoktatás rendezetlen helyzete, vagyis gyér a szakválaszték, miközben a magyar érettségizők szerb nyelvtudása hiányos, ezért is foglalkoztatja őket a külföldre vándor-

lás gondolata. A lemorzsolódók között nagy számban vannak azok, akik a magyarországi karokra iratkoznak át, tehát gyakorlatilag „eltűnnek” a Vajdaságból. A magyarországi intézményi székhelyekhez kapcsolódó vajdasági konzultációs központok képzései sem tudták hatékonyan kiegészíteni a vajdasági képzéseket, mert nem mindig illeszkednek a szerbiai honosítható szakokhoz.

A Magyarországról visszatérő hallgatóktól a Magyarországon szerzett diplomát a szerbiai munkaerőpiac csak a honosítás után fogadja el, így a szerbiai felsőoktatásban szerzett végzettséggel rendelkezők könnyebben találnak az elképzelésüknek megfelelő munkát. Kivételt képeznek a műszaki (mérnöki) végzettségűek, akikre az európai tendenciához hasonlóan Szerbiában is van kereslet. A magyarországi vagy más külföldi diploma megszerzésével csak kevesen – becslések szerint néhány százan, az anyaországban tanulók mintegy 20 százaléka – térnek haza.

Az erdélyi helyzetképhez hasonlóan itt is megállapítható, hogy a Magyarországra áttelepültek nagy tömege magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik, mint a magyarországi átlag. A kedvezőtlen szerbiai pozíciókhoz tehát az is hozzájárul, hogy az elmúlt évtizedekben Szerbiából is erős volt a

szellemi elit elvonása Magyarországra (PÉTI ET AL 2017, ERŐSS ET AL. 2011) azt hangsúlyozta, hogy a vajdasági kisebbségi elit társadalmi mobilitása a nemzetállami határon átvélő, transznacionális térben zajlik, és ezen elithez tartozó családok maguk is transznacionális élethelyzettel, kettős kötődéssel jellemezhetőek. A szóban forgó kutatás eredményei a migrációs hajlandóság tartósan magas szintjére is felhívják a figyelmet; a „potenciális elvándorlók” aránya a Magyarországon tanulók esetében 90%. Az egyes területeken tapasztalható *munkaerőhiány és elvándorlás megfékezésére* egy alternatív lépés lehet a hiányszakokat megnyitni magyar nyelven, amivel az elvándorlást is részben csökkenthetnék.

A Vajdaságban magas a *diplomás munkanélküliek* száma, leginkább a közgazdasági, államigazgatási, óvodapedagógusi és agrárvégzettségűek esetében. Ezzel szemben más képzési területeken hiányos a munkaerő-kínálat, amit a betöltetlen állások viszonylag magas száma is igazol. (Főként a műszaki vagy az egészségügyi végzettségűek hiányoznak). Ennek hátterében többek között az áll, hogy a felsőoktatás kibocsátása és a gazdaság humán erőforrás-igénye nincs összhangban egymással.

Míg egyik oldalról megfigyelhető a tendencia, hogy a Vajdaságból fo-

lyamatosan nagyobb számban jönnek magyarországi felsőoktatási intézményekbe tanulók, másik oldalról az is látható, hogy magyarországi fiatalok kevésbé látogatják a vajdasági magyar intézményeket. Ennek az okát nem a fogadókészség hiányában kell keresni, hanem a gyér érdeklődésben a magyarországi hallgatók részéről. Szükség lenne akár jogi akadálymentesítésre vagy pályázatok útján elnyerhető támogatásokra. Ám elsősorban a magyarországi fiatalok motiváltságával van gond, hiszen nem ismerik és nem is értékeli a vajdasági felsőoktatási intézmények kapacitását.

A vajdasági magyar felsőoktatásban dolgozó *tanári kar összetétele* egyoldalú, jelentősen lemaradtak a fiatalításban, mivel a doktoranduszok jórészt külföldön maradnak. Egyes karok és szakirányok esetében külön gondot okoz az akkreditációs eljárásnak megfelelően elegendő kompetens tanári gárda kinevelése. Például az építőmérnöki, szakorvosi, pszichológiai, pedagógiai területen szakemberhiány tapasztalható. Az előadók heti óraszámait folyamatosan növelik, ami a hiányszakmák oktatásánál már túlterheltséget mutat. Az oktatók foglalkoztatása a kutatási feladatok elvégzésében oda vezetett, hogy minden egyetemi tanár és asszisztens egyben projektvezető vagy kutató is. A szerbiai közszférában, a közoktatást és a felsőoktatást is beleértve, létszámstopot vezettek be, ami a kormányintézkedések miatt 2016 óta jelentősen visszafogta a foglalkoztatást. Az alkalmazottak munkáját újra szabályozták, és bevezették az egységes fizetési osztályokat az állami szektorban.

A *bolognai rendszerre* való átállás ugyan Szerbiában sem ment zökkenőmentesen, de a felsőoktatási reform viszonylag gyorsan és látványosan meg tudott valósulni. A bolognai rendszer új felsőoktatási törvényt hozott, amely részben meg is szigorította egy felsőoktatási intézmény akkreditálásának az esélyét, amivel a magyarok esélye is csökkent, hiszen nem tudják előteremteni a megfelelő számú előadói szakembert, vagy biztosítani a (szerb nyelvű) tudományos publikálások számát, vagy alkalmas multidiszciplináris és rugalmas szakokra váltani, amikor a (magyar) hallgatóság száma csökkenőben van. A magyar tudományos utánpótlás nehézkes, mert a munkahely is bizonytalan.

Vajdaságban a felsőoktatási intézménybe való *felvétel* a középiskolai tanulmányi eredmények és a felvételi, illetve képességvizsgán szerzett pontok alapján történik. Ennek az előírásnak a korszerűségét még nem igen vitatják a tanulók, de a minisztériumi körökben folyik már a vita egy újabb felvételi rendszer bevezetésén. Tervezik, hogy például egy emelt szintű érettségi vizsga eredménye egyben felvételi pontokat is jelent majd az egyetemre.

Az interjúalanyok elmondták, hogy a vajdasági egyetemek és főiskolák életében fontos szerepet töltenek be a *hallgatói, illetve oktatói mobilitási programok* (így az Erasmus-, a CEEPUS-program, a szabadkai főiskola esetében pedig ezeken kívül a Makovecz Program). Az anyaországi ösztöndíjprogramok a diákok pályaválasztásától kezdve egészen a doktori ösztöndíjprogramig ösztöndíjat vagy útmutatást nyújtanak a vajdasági magyar fiatalok számára. Ezek a programok segítenek a közös tapasztalatszerzésben, egy közös Kárpát-medencei oktatási tér kialakításában.

A *Magyar Nemzeti Tanács ösztöndíjprogramjának* önmagában nincs akkora ereje, hogy a külföldre irányuló tanulást megállítsa, de megkönnyíti a Szerbiában maradt magyarok továbbtanulással kapcsolatos döntését. Az interjúalanyok egy, a Magyar Nemzeti Tanács megrendelésére készített kutatási eredményre hivatkozva elmondták, hogy hallgatói válaszok alapján a középiskola utáni továbbtanulási döntésben nagy szerepet játszik az anyagi támogatás: a megkérdezett hallgatók 22 százaléka állította azt, hogy elsődlegesen az ösztöndíj-lehetőség miatt tanult tovább, 15 százalékuk pedig azt jelezte, hogy Magyarországon szeretett volna továbbtanulni, de e lehetőség miatt inkább itthon maradt.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az *egységes Kárpát-medencei oktatási tér* kialakítása mindenképpen szükséges, hiszen a határon túli oktatás valamennyi szegmense a magyarországi oktatási rendszerrel összefüggő struktúrát alkot, és ezért a külhoni magyar felsőoktatás sem szakítható ki a magyarországi felsőoktatás vérkeringéséből.

Ennek a szándéknak a kifejeződése, hogy Kárpát-medencei vonatkozásban működtetik a Határtalanul vagy a Makovecz programot, és ezt a célt segíti elő a hallgatói, illetve az oktatói mo-

bilitási programok is (így az Erasmus-, a CEEPUS programok). Magyarországon és a külhoni magyar területeken is a külföldi hallgatók számára a diplomáért való tanulás mellett lehetőség nyílik a részképzésben való részvétellel is. Ezenkívül az anyaországi ösztöndíjprogramok a diákok pályaválasztásától kezdve egészen a doktori ösztöndíjprogramig ösztöndíjat vagy útmutatást nyújtanak a vajdasági magyar fiatalok számára. Ezek a programok is segítenek a közös tapasztalatszerzésben, egy közös Kárpát-medencei oktatási tér kialakításában.

Magyarországon az elmúlt években csökkent a határon túlról érkező magyar hallgatók aránya a felsőoktatásban, részben a helyben történő magyar nyelvű tanulás lehetőségeinek kiszélesedése miatt. Az a tendencia, hogy csökken a külhoni magyar területekről érkező magyar hallgatók aránya, részben azt is jelzi, hogy az Erasmus és CEEPUS programok szélesebb palettája áll a hallgatók rendelkezésére. Ezáltal a hallgatók nem csak magyarországi intézménybe mehetnek részképzés céljából, hanem szerte a nagyvilágba. Másrészt oka lehet ennek a folyamatnak a közép-európai államok eltérő kredit-beszámítása, illetve az, hogy a képzéseink egymásra épülnek, így a külföldi hallgatók nem tudnak megcélozni egy-egy önálló képzési blokkot. Az ezzel kapcsolatos igényeket érdemes lenne felmérni.

A szakértői interjúk alapján a Kárpát-medencében a hallgatói mobilitást akadályozó tényezők közé tartoznak az anyagi nehézségek és a kreditelismerés problémája. Ez utóbbi különösen Magyarországon jellemző. A hallgatók – egyébként reális – félelme, hogy a tantervek rossz összeegyeztethetősége, a kreditek elismertetésének nehézségei miatt tanulmányuk befejezése eltolódhat egy szemeszterrel, az államilag támogatott féléveik száma pedig ezáltal akár „el is fogyhat”. A problémák enyhítését eredményezné, ha az kerülne a fókuszba, hogy az adott program céljait szolgálja-e a kint tanult tárgy, nem pedig az, hogy teljes mértékben megfelel-e a hazai intézményben oktatott tárgynak. Az úgynevezett mobilitási ablak meghonosítása, valamint a partnerintézmények közötti erősebb együttműködés szintén segítene a kreditelismertetési problémák kiküszöbölésében.

Magyarországra a legtöbb külhoni hallgató *Erdélyből* érkezik, ugyanakkor

Erdélyben több magyar felsőoktatási intézmény is elindította képzéseit, több helyszínnel, amelyek arra törekednek, hogy helyben tartsák a hallgatókat. Annak sincsen jogi akadály, hogy a magyarországi fiatalok Erdélyben kezdjék vagy folytassák a felsőfokú tanulmányaikat egy teljes képzés erejéig, hiszen bármely romániai vagy EU-s állampolgárral azonos feltételek mellett vehetnek részt a romániai felsőoktatási képzésekben. A közkedveltebb szakokon minden évfolyamon vannak magyarországi hallgatók. Összességében azonban az összlétszámnak a tíz százalékos küszöbét még nem lépik át a Magyarországról érkező hallgatók.

A Magyarországon való tanulás vonzó a felvidéki magyar diákok számára is, hiszen az anyanyelvükön tanulhatnak. A felvidéki diákok körében ráadásul nagy presztízse van a magyarországi intézményeknek (így különösen az ELTE, a Corvinus Egyetem, a Budapesti Műszaki Egyetem). Tisztában vannak azzal is, hogy a felvételi eljárás során akár kedvezőbb feltételekkel számíthatják pontjaikat magyarországi társaikhoz képest, mivel az egyetemek sok esetben elismerik a szlovák érettségít nyelvvizsgaként. A hallgatók számára sok előnnyel jár az, ha a magyar-

országi felsőoktatási intézményeket választják (karrier lehetősége), azonban az interjúalanyok nyilatkozatai szerint nagy problémát jelent, hogy a diákok 90 százaléka nem megy vissza. A felvidéki magyar felsőoktatás helyzetét az is nehezíti, hogy egyre több magyar (és szlovák) hallgató megy Csehországba tanulni, miután ott a szlovákiai hallgatókat ösztöndíjakkal támogatják, és nincs nyelvi problémájuk sem: akik beszélnek a szlovák nyelvet, azok a cseh nyelvet is megértik.

A felvidéki magyar felsőoktatási képzésre magyarországi, valamint a többi nemzetrészből is érkeznek magyar hallgatók. A Makovecz Programon belül például a Selye János Egyetemre többen mennek Erdélyből, mint Magyarországról.

A vajdasági felsőoktatással kapcsolatban megállapítható, hogy míg Erdélyben és a Felvidéken növekedett a helyben tanulás lehetősége magyar nyelven, addig a Vajdaságban erre továbbra is csak korlátozottan van lehetőség. Ennek következtében az elmúlt években nőtt a Magyarországon tanuló, Szerbiából érkezett hallgatók száma. A hallgatói emigráció továbbra is csökkenti a Vajdaságban tanulók számát, amiben az anyagi megfontolá-

soknak, illetve a földrajzi közelségnek fontos szerepe van. A hallgatók nagy része mégis a minőségi oktatás, a magyar nyelvhasználat, a színes képzési kínálat, az oklevél nemzetközi munkaerő-piaci presztízse miatt választja a magyarországi felsőoktatást.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Erőss Ágnes – Filep Béla – Tátrai Patrik – Rácz Katalin – Váradi Mónika Mária – Wastl-Walter Doris 2011. *Tanulmányi célú migráció, migráns élethelyzetek: vajdasági diákok Magyarországon*. Tér és Társadalom. 25. évfolyam 4. szám. 3-19. Elérés: <https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/1936/3813> Utolsó letöltés ideje: 2019. május
- Gábrity Molnár Irén 2015. *A vajdasági magyarok helyzete és jövőképe*. Confessio 2015/3-4. Elérés: <http://confessio.reformatus.hu/v/confessio-20153-4/> Utolsó letöltés ideje: 2019. április
- *Municipalities and Regions of the Republic of Serbia. Statistical Office of the Republic of Serbia. Belgrade, 2013*. Elérés: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2012/PdfE/G20122008.pdf> Utolsó letöltés ideje: 2019. február
- *Magyar Nemzeti Tanács Oktatásfejlesztési Stratégiája 2016–2020*. Elérés: http://www.mnt.org.rs/sites/default/files/attachments/oktatasi_strategia.pdf
- Péti Márton – Szabó Balázs – Szabó Laura 2017. *A Kárpát-medence országaiból áttepült népesség területi mintázata*. In Polónyi Katalin – Zilahy Erika szerk. *Területi Statisztika*. 57 (3). 311 – 350.

